

MALİ POLİTİKALARIN GÜNCEL DUYARLILIĞI VE DÖNEMSEL FORMÜL ESNEKLİĞİ YAKLAŞIMINDA ETKİNLİK

Doç. Dr. A. Niyazi ÖZKER*

ÖZET

Mali politikaların güncel duyarlılığı, aynı süreçte ilişkin olarak spesifik kamusal ve ekonomik kararların alındığı genel bir kapsamda ve uygulama sürecinde ekonomik ve mali politikalar tarafından parametrik çalışmalarca da desteklenen önemli bir gösterge olarak ele alınabilir. Bu hususiyetin etkinliği, gelir ve harcama dengesinin amaçlandığı aynı süreçte finansal tekniklere ve konjonktürel ekonomik dinamiklerle birlikte oluşturulan ekonomik dengeye de bağlıdır. Mevcut dönemde bu olgu, hem hem kamu açıklarını ve hem de optimal finansal ve ekonomik denge unsurları çerçevesinde nominal beklenmedik sapmaları da açıklamaktadır. Burada mali politikaların mevcut duyarlılığına ilişkin amaçlar, spesifik uygulamalarda etkili bir mali araç olarak yer aldığı düşünülen “Formül Esnekliği” yaklaşımıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mali Politikalar; Formül Esnekliği; Güncel Duyarlılık; Optimal Ekonomik ve Finansal Denge; Spesifik Kamusal Karar Alma; Mali Araçlar (Araçlar).

ABSTRACT

The Current Sensibility of The Financial Politics in Developing Countries and The Activity of The Formula Flexibility in Period

The current sensibility of the financial politics is able to concerned by economics and financial politics as a very important indicator in the applications process and admitted by parametric studies in the general contain which has a very specific economics rules and the specific publical decisions making in the same process. The intimacy's effectiveness is depends on the known conclusion of financial technique and the created economics balance together with the economics dynamics of conjecture in the same period that has the object of the balanced income and expenditure too. The phenomenon, in the current period, explains both the public deficits and the unexpected deviations of nominal balance in the element of optimal economic and financial balance. Here, The object of current sensibility of the financial politics can be tried to explained by The Formula Flexibility as a the effectiveness financial instruments in the specific applications.

Key Words: The Financial Politics; The Formula Flexibility; Current Sensibility; The Optimal Economic and Financial Balance; Specific Publical Decisions Making; The Financial Instruments.

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde güncel mali politikaların etkinliği, hiç şüphesiz söz konusu bu politikaların uygulamalardaki oluşturduğu güncel etkilerle ölçülmekte, dolayısıyla da dönemsel değişimlere uyum sağlaması yönünden de birtakım politik uygulama esnekliklerine sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Mali politikaların bu duyarlılığı, ilgili dönemde mali politikaların diğer iktisat politikası gibi politikalara da uyumunu ön plana çıkarmakta; geleceğe ilişkin söz konusu mali ve iktisadi tahminlerin ortaya konulmasında önemli birçok kriterin “Formül Esnekliği” gibi geleceği önceleyen analitik bir yapıyla açıklanmasını gündeme getirmektedir.

Yine bu bağlamda geleceğe yönelik tahminlere ilişkin belirli kıstaslar ve limitlerin ortaya konulması çabası, söz konusu bu limitler içerisinde uygulamalardaki uyum sürecinin etkinliğini; diğer bir ifadeyle tahmini öngörülen mali politikadaki değişim sınırlarının önceden belirlenmesinde uyum sürecinin de başarısını belirleyen unsurlar olarak kabul görmektedir. Bu süreç diğer taraftan “Formül Esnekliği” gibi bir geleceğe yönelik uyum sorunun aşılmasında bir mali kriterler paketi olarak kabul görünürken; diğer taraftan da iktisadi ve mali politikaların gelecekteki kamusal kontrol alanını daha

* Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F., Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

netleştirerek değişimin piyasalarca daha iyi anlaşılıp kabul görmesini de kolaylaştıran bir sürecin yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Mali politikaların döneme ilişkin etkinliği ve gelişme dinamiği, gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri ve parlamentoları tarafından, dönemsel iktisadi gelişmeye koşut mali sisteme ilişkin gerçeklerin rasyonel ölçüde bilincine varılmasına (Kydland and Prescott,1977: 87-90) ve iktisadi mekanizmalar ile maliye tekniklerinin sonuçlarının bilinmesine ilişkin değerlendirmeye dayanır (Turnovsky and Brack, 1980: 206-210). Bu bağlamda kamu gelir ve gider dengelerinin öncelikli olarak hedeflendiği, ancak bu dengenin nominal denge ankesleri oluşumunun dışında optimal bir kamu açıkları olgusuna da ağırlık kazandırdığı günümüz maliye politikalarında, konjonktürel iktisadi dinamiklerin yarattığı öngörülme sapmaları, tahmin modellerine ilişkin parametrik değerlerin farklı yorumlanmasıyla ileriye yönelik tahmin zorlukları da yaratılmaktadır. Mali politikaların güncel duyarlılığı ile de ifade edilebilecek bu yaklaşım, tahmin modelleri yaklaşımının özünü oluşturmasının yanı sıra, geleceğe yönelik hedefleri de netleştireceği düşünülür. Diğer taraftan söz konusu bu zorluklar, genel çerçevede ilgili konjonktürdeki iktisadi dönüşüm noktalarının esasen öznel yapı arz etmelerine karşılık, önceden tahmin edilememesinin bir sonucu olarak “mali baskı” olgusuyla somutlaşmaktadır (Lucas and Stokey, 1983: 60-63). Hatta bu durum beraberinde, farklı ülkelerin farklı konjonktürel yapılarından da kaynaklanan farklı duyarlılıktaki model arayışlarını gündeme getirmekte, sonuçsuz ve duyarlılığı tartışılan bir çok modelin, yerini geleceğe yönelik bir “Formül Esnekliği” yaklaşımına terk ederek adeta bir “Normatif” yaklaşımlar yumağı olarak sonuçlanması ile duyarlılık ölçüğünden saptığı da izlenmektedir.

I. MALİ POLİTİKALARDA KONJONKTÜREL DUYARLILIK VE FORMÜL ESNEKLİĞİNİN İÇERİĞİ

Konjonktürel uyumun istikrar politikalarıyla birlikte hedeflendiği ve buna bağlı olarak da mali politikalarından beklentilerinin oldukça farklılıklar gösterdiği her ülkede, gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklarının yanı sıra bu ülkelerin farklı öznel iktisadi rant ve dinamiklere sahip oluşları da, tahminlerin ağırlık kazandığı mali politikaların duyarlılığını da, yine bu ülkeler bazında farklılaştırmış; söz konusu bu ülkeler, adeta geleceğe yönelik kalkınma süreçlerinin yorumlanmasına kendi mali dinamiklerinin dış iktisadi ve mali dinamikler arasındaki ortak bir uyumla geçerlilik kazanacağına, ortak noktaların yoğun olduğu bir dış model arayışı ile doğrular konuma gelmişlerdir.

Bu durum, mali politikaların güncel duyarlılığının geleceğe yönelik ne ölçüde bütçe açığına (ya da fazlasına) olanak sağlayacağına netleştirilmesi, ya da en azından çerçevesinin çizilmesi gereğini ifade etmesinin yanı sıra, arzu edilen kamu hizmetleri limitlerinin de olması gereken optimalitesi açısından da son derece önemli kabul edilmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde geleceğe yönelik kamusal hizmet istikrarının mali politikaların güncel duyarlılığı açısından önemi işte bu noktada doğmakta, “Formül Esnekliği” yaklaşımını sadece “Normatif” bir yaklaşım olmasının ötesine taşıyan ve mali politikaların güncel duyarlılığı ile geleceğe yönelik tahminlerinin ortak noktasını oluşturan bir yapıyla sunulanması ve algılanması gereği de bu noktada doğmaktadır (Ataç, 2006, s. 146-147).

Formül esnekliğinin mali politikalar çerçevesindeki konjonktürel tahmin zorluklarını baz alarak ve geleceğe yönelik etkin kriterlerin ortaya konduğu bir kapsamda formüle edilerek ele alınması, “Formül Esnekliği” yaklaşımının özünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle “Formül Esnekliği” yaklaşımında söz konusu politikaların güncel duyarlılığı açısından hangi normatif yapının ele alınacağı, istikrar ve disiplin hedeflerinin her birine verilecek öncelikli nispi öneme bağlı olarak açıklık kazanmakta, nispi önem kazanarak ön plana çıkan söz konusu amaç, “Formül Esnekliği” yaklaşımında kamu harcamaları etkinliğini olumsuz etkileyen ve zayıflatan mali dinamik ve diğer faktörler ile Milli Gelir seviyesi arasındaki istikrarın sağlanmasında tahminlere yönelik önemli bir faktör olarak anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda “Formül Esnekliği” yaklaşımının özellikle geleceğe yönelik yatırımlar üzerindeki etkileri açısından ele alınması ve yatırımlardaki değişmelerin yatırım eğilimindeki değişimlere de bağlı olarak hızlandırıcı bir yatırım fonksiyonu çerçevesinde ele alındığı bir model sunumuyla açıklanması, söz konusu mali politikaların geleceğe yönelik tahmin portföyünü güçlendirmektedir.

Şüphesiz bu güçlü tahmin modellemesi, mali politikaların güncel içeriği ile anlam kazanmakta ve gelecekteki gelir etkisi gibi söz konusu tahmin modellerinin öncelikli olarak güncel duyarlılığını baz alan bir çerçeveye doğrudan iç içe bir yapı ortaya koymaktadır. Mali politikaların güncel duyarlılığının

geleceğe yönelik tam istihdam bazında milli gelir denge düzeyini sağlayacak biçimde ele alınması, şüphesiz bu politikalar çerçevesinde uygun-optimal bir vergi oranı saptanmasıyla olur. Konjonktürün depresyon dönemlerinde dalgalanmaları azaltan güncel bir duyarlılığa sahip söz konusu bir mali politika, milli gelirin hedef bir denge noktasına gelmesini güncel kamu gelirleri portföyünü oluşturmakla sağlanmasıyla birlikte, geleceğe yönelik disiplin fonksiyonu ilişkisini de gelecekteki marjinal bütçe dengesiyle sağlama zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda “Formül Esnekliği” yaklaşımında mali politikaların duyarlılığını da ön plana çıkaran ve değişken politikalar arasındaki seçimini belirleyen etken unsurun, konjonktürel dinamikler ve istikrar politikalarıyla da birlikte ele alınan “Optimal Bütçe Politikası” kriterleri olduğu daha büyük bir anlam kazanmakta (Musgrave (c) 2004, s. 142); “Formül Esnekliği” yaklaşımıyla bu kriterlerin ortaya konulmasında tahminlere yönelik bir “Normatif” duyarlılık ön plana çıkmaktadır. Konjonktürel tahminlere yönelik mali baskılar çerçevesindeki mali yaptırımların, ağırlıklı olarak spesifik vergi baskısı ve normatif vergi etkinliği çerçevesinde modellendiğinden hareketle, “marjinal vergi baskısı” teorisine dayalı bir mali tahmin portresi, çok daha spesifik sayılabilecek yaklaşımları zorunlu kılmıştır.

Konjonktürel duyarlılık açısından maliye politikalarının kapsamının, “Formül Esnekliği” çerçevesinde geleceğe yönelik öncelikli olarak hedef istikrar seviyesini sağlamak olarak alındığı bir yaklaşımdan hareketle esneklik yaklaşımındaki ortaya konulan yapısal sınırlamaların oldukça ötesinde bir olguyu ifade etmekte olduğunu söylemek olanaklıdır. “Formül Esnekliğine” ilişkin bu yaklaşım, ilgili bu çerçevede ortaya konulan istikrar sağlayıcı fonksiyonların milli gelir sınırlarının da ötesinde kârlardan veya mülkiyet üzerindeki normatif vergi etkinliklerinin saptanması hedef almaktadır. Bu etkinliklere ilişkin diferansiyel sapmaları da esneklik limitlerine dahil etmesinin yanı sıra, tasarruf, riziko, çaba, ve yatırım gibi konjonktürel dinamiklerin parametrik bulgularına dayalı bir efektif belirsizlikten de kaynaklanan unsurların da kapsandığı ve bu belirsizliklerin konjonktürel açıdan asgari konuma çekilmesinin de hedeflediğini söylemek olanaklıdır (Sachs, 1980: 740-741). “Formül Esnekliği” bu bağlamda istikrar fonksiyonunu sağlamada somutluk kazandığı kriterlerini, yasal düzenlemelerle olduğu kadar konjonktürel dinamiklerle de sağlamak ve tahmin modellerine katkısını da bu ölçekte net bir zeminde normatif bir konuma kavuşturmak zorundadır denebilir. Söz konusu belirsizliğin aşılmasında “Formül Esnekliği” yaklaşımı, belirsizliğin kaynaklandığı bir parametrik yapı ile net değerlerin ortaya konulması zorunluluğun bir ortak zeminde yer bulan bir yaklaşım olarak da kabul görmekte ve tahmin modellerini de bu katkı ölçüğünde etkilemektedir. Kısmen iradi maliye politikalarıyla da ifade edilebilecek bu olgu, parametrik değerlerin tahmin modellerine reel katkısı oranında anlam kazanmakta, zaman zaman da otomatik tahmin modellerine dolaylı da olsa bir katkı unsuru oluşturabilmektedir (Ulusoy, 2007: 176).

İstikrarlı bir yapıya ulaşılmasına yönelik konjonktürel belirsizliğin döneme özgü oluşturduğu baskı, vergisel verimliliğin duyarlılığı üzerinde yarattığı olumsuz etkisiyle de vergileme olgusunun boyut ve verim esnekliği tahminlerini de zorlaştırarak rasyonel mali beklentilere ilişkin mali ölçüğü de anlamsızlaştırmaktadır. Dolayısıyla mali tahminlere yönelik gelir ve harcama duyarlılığı ile konjonktürel sermaye intikallerine ilişkin duyarlılıklar, parametrik endekslemelere yönelik saptamalarla ileriye yönelik dönemsel uyumlaştırmayı daha reel bir çerçeveye oturtmayı amaçlamakta; ancak tahminlere yönelik parametrik sapma ve yanılgıların, genel yapısıyla mali konuların hassasiyeti ve döneme özgü parametrik tahmin tekniklerinden doğduğu izlenmektedir (Dickey and Fuller, 1981:1066-1069). “Formül Esnekliği” açısından bu yaklaşım, daha makro bir hedef ve içerikle Milli Gelirdeki hedef değişikliğin sağlanmasına yönelik vergiler başta olmak üzere kamu gelirleri ve giderlerindeki değişikliklerin yasal bir zeminde ele alınışı ortaya konulmaktadır.

İfade edildiği gibi parametrik sapma ve yanılgıların Milli Gelir değişkenliğine dayalı bileşenlerin değişimi ile ifadesinin “Normatif” kapsamı, “Formül Esnekliği” yaklaşımındaki iç dinamik parametrik yapıyı da ortaya koymaktadır. Kamu Gelirleri ve giderlerindeki değişim hedeflerinin güncel mali politikalarla ele alınışı, gelecek dönemdeki parametrik tahminlerin Milli gelir duyarlılığı açısından, hem birbirine karşı oranda yapılacak ayarlamalar ve hem de parametrik değerlerin yapısal esnekliğini ifade eden kapsamı açısından anlamlı kabul edilmektedir. Bu bağlamda “Formül Esnekliğinin” sahip olduğu parametrik değerlerin geleceğe yönelik duyarlılığı, fiili vergi oranındaki değişimlerle söz konusu olmakta; ilgili dönemin dinamikleri ile oluşturabileceği bir denge, bu duyarlılığın istikrar sağlayıcı etki ölçüğü ile netlik kazanmakta ve somutlaşmaktadır.

II. FORMÜL ESNEKLİĞİNİN FONKSİYONEL YAPISI VE PARAMETRİK ETKİNLİK

“Formül Esnekliği” yönteminde gelecek dönemler açısından beklenen istikrar sağlayıcı yapıya ilişkin otomatik stabilizatör etki, diğer denge sağlayıcı unsurların bir yetersizliği sonucu olarak ele alındığında, “Formül Esnekliği” olgusu iradi maliye politikalarının ön plana çıktığı bir yapıyla açıklanmasını zorunlu kılabilir. Mali politikalara ilişkin tahmin değerlerinin kapsamı, öncelikle mali işlemlere konu olan iktisadi faaliyet ve bu faaliyetlerin konularına ilişkin konjonktürel değişkenlerle belirlenmekte, bu değişkenlerin nesnellik düzeyi de dönemsel mali politikalar kapsamında, gelir duyarlılığı, harcama duyarlılığı ve sermaye duyarlılığı olarak irdelenen başlıca üç temel unsur bazında biçimlenmektedir (Brochier ve Tabatoni, 1971, 361-366). Mali politikalar açısından konjonktürel duyarlılık bu politikaları oluşturan dinamiklerin dönemsel “Normatif” esnekliğini ifade etmesinin yanı sıra, politik uyumun geleceğe yönelik parametrik tahminlerle ifadesindeki tahmin sınırlarını da ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşım, “*Otomatik Stabilizatör*” etkilerinin oluşturduğu avantajlı bir uyum zemini ile “*İradi Maliye Politikalarının*” ortaya koyduğu avantajlar ve sağladığı vergi ağırlıklı değişimlerin pozitif gücü arasındaki ortak etkinlik alanını da ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle “Formül Esnekliği” yaklaşımı (ya da yöntemi), hem “*Otomatik Stabilizatörler*” ve hem de “*İradi Maliye Politikalarının*” ortak noktalarının oluşturduğu avantajlar ve pozitif etki ölçeklerinin birlikteliğinden doğan bir içerikle netlik kazanan bir olgu olarak uygulama da yer bulmaktadır. “Formül Esnekliğine” uygulamada anlam kazandıran yapı, mali politikaların uygulamada somut bir geçerlilik kazandığı parametreleri ortaya koyan “*Gelir*” ve “*Harcama*” duyarlılığı ile söz konusu olmakta; bu duyarlılık parametrik etkinliği açısından arttıkça, “*Otomatik Stabilizatörlerin*” ortaya koyması muhtemel konjonktürel tahminlerdeki yetersizliklerin giderilmesi açısından oluşturduğu pozitif etki oldukça anlamlı kabul edilmektedir (Ataç, 2006, s. 147). Diğer bir ifadeyle konjonktürel açıdan ele alındığında da “İradi Maliye Politikaları’nın” siyasi karar alma sürecinin belirleyici etkisiyle bu parametrik sapmalardan kaynaklanan ve dolayısıyla da bu tahmin olgusunun piyasa duyarlılığının dışına çıkmasına neden olan önemli bir belirsizlik unsuru olarak “Formül Esnekliğinin” gerisinde kalmakta olduğu izlenmektedir. Bu bağlamda “Formül Esnekliği” yaklaşımı “Gelir” ve “Harcama” duyarlılığının hem parametrik ve hem de aktif bir politikaya esas oluşturabilecek dinamiklerinin daha çok “Otomatik Stabilizatör” yaklaşımının etkisiyle biçimlenmekte; ve “Formül Esnekliği” yaklaşımının adeta “İradi Mali Politikalar” ile “Otomatik Stabilizatörlerin” ortak dezavantaj ve belirsizliklerini aşarak optimal bir maliye politikası bazında bir bütünleşmeyi hedef aldığı görülmektedir.

a- Kamusal Gelir Portföyünde Güncel Duyarlılık

Kamusal gelirlerin ilgili dönemdeki hedef bütçe harcamaları bazındaki ağırlığının, harcamaların karşılığı olarak etkin bir Milli Gelir artışı oluşturup oluşturulmamasının yanı sıra, geleceğe yönelik oluşturulan tahmin modellerindeki parametrik değerlerle de uyumlu olmasına bağlı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte dönemsel iktisadi dalgalanmalar hedeflenen kamusal gelir düzeylerini çok çeşitli aşama ve oranlarda etkilemekte, özellikle de kamusal gelir duyarlılığının yüksek olduğu endeksleme ve oynak merdiven uygulamalarının enflasyonist bir süreç yaşayan ülkelerde duyarlılık derecesini daha da üst limitlere manipüle ettiği görülmektedir (Calvo and Guidotti, 1993: 676-681). Şüphesiz ki, aktif bir maliye politikasının ortaya konulmasında kamusal gelir limitleri duyarlılığın dışına çıkan ve bütçe açıklarının süregeldiği bir ekonomide özel sektör yatırımlarının da Milli Gelir hesaplarında ön plana çıktığı bir yapı söz konusudur. Konjonktürel yapıya ilişkin bu durum “Formül Esnekliği” yaklaşımı çerçevesinde daha çok “Otomatik İstikrar Sağlayıcı” bir maliye politikasına ağırlık verilmesi gibi algılsa da, ekonomideki ciddi talep yetersizliğinin (veya talep fazlalığının) olduğu durumlar, genellikle “İradi Maliye Politikalarının” varlığını ağırlıklı olarak ön plana çıkartmaktadır. Bu olgu üzerinde ampirik çalışmalar da göstermiştir ki, ekonomik gelişme ve reel büyüme hedeflerinin uygulamaya konulmasının her bir aşamasında, gelir duyarlılığı, ağırlıklı olarak emek gelirlerinin duyarlılığını daha da ön plana çıkarmakta; bunun yanı sıra aynı kategorideki bu gelir kaynağının depresyona dirençli yapısıyla daralma dönemlerinde milli gelirden emek gelirlerinin payı nispi olarak artma eğilimine girmektedir (Tirelli and Vines, 1995: 565-571). Yine bu yaklaşım çerçevesinde kamusal gelir limitlerinin duyarlılığına ilişkin vergiye tabi gelirlerin teşebbüs gelirleri bazındaki konumunda da, bu tür gelirlerin duyarlılığı da oldukça açık bir duyarlılık trendi göstermektedir. Bununla birlikte ekonomik genişleme dönemlerinde kazançların yükseleceği ve bununla doğrudan ilişkili üretim ve fiyat artışları olacağı varsayımı, çok sık konjonktürel

değişimler yaşayan bu tür ekonomiler de döneme ilişkin varsayımların duyarlılığını nesnel ölçümlerden uzaklaştırmış; diğer taraftan konjonktürel uyum politikalarının iktisadi değişimlere olan paralellliğini olumsuz olarak etkileyerek zaman zaman sapmalara da neden olmuştur (Alam and Kamath,1986: 15-22). Bu sapmalar “Formül Esnekliği” yaklaşımının ele alındığı ilgili süreçte, “Formül Esnekliği” yaklaşımının uygulamadaki genel geçer formülleri bulma konusundaki zorluklarından kaynaklanan bir durumun da doğmasına gerekçe oluşturmuştur. Bu durum şüphesiz diğer taraftan güncel verilerin yorumlanmasındaki sapmalardan ötürü parametrik duyarlılıktan uzaklaşması ile de sonuçlanmış; sonraki dönemlerde ekonomik istikrarın sağlanması ve doğru yorumlanmasına ilişkin yetersizliklere de neden olmuştur (Amirkhalkhali, 2003: 1144-1146). Gerçekten genel bir kural olarak gelir duyarlılığı açısından sınai ve ticari kazançlara ilişkin gelirler ve bu gelirlerin elde edilmesindeki iktisadi hareketler, tüm konjonktürdeki hareketlerden daha çok belirginlik arz etmektedir ve iktisadi faaliyetlerin temposuyla daha az ilintili olan tarımsal işletme gelirleriyle serbest meslek gelirlerinin ithal edilmesi halinde tüm gelir duyarlılığının hafiflediği izlenmektedir. Oysa ki gelir olgusunun bütünüyle kaynak esasına ve konjonktürel değişimlere olan duyarlılığı ölçüsünde bir tahmin modeli çerçevesine yerleştirilmesi, irdelenmesine çalışılan tüm bu olumsuz soyut varsayımlara bağlı bir dönemsel mali-iktisadi yaptırımlara yönelik bir belirsizliğin altyapısının gündem kazanmasına gerekçe oluşturmuştur (Engen and Sinner, 1996: 635-638). Milli gelir denge seviyesi için formül esnekliğinin de yardımıyla istikrarsız bir durumdan istikrarlı bir duruma geçiş sürecinde, basit bir Milli Gelir düzeyi,

$$Y_0 = C_0 + I_0 + G_0 \dots\dots\dots(1)$$

şeklinde yazılabilir. (Musgrave (c) 2004, s. 126-127). Milli Gelir denge seviyesi için eşitlik (1) deki yapı şüphesiz hızlandıran etkisi altında bir yatırım fonksiyonunu da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Milli Gelir düzeyi dönemsel tüm vergilerin ve transfer harcama limitlerinin de dahil olduğu bir yapıda Milli Gelir Eşitliğini,

$$Y_0 = Y_d + T + S_0 \dots\dots\dots(2)$$

şeklinde ifade etmek, “Formül “Esnekliği” yaklaşımında öncelik kazanacak uygulamadaki kamusal mali araçların parametrik yapının oluşturulması bazında oldukça önemli kabul edilebilir. (Dernburg, 1985: 34). Eşitlik (2)’ deki “ Y_d ” döneme ilişkin hedef arzu edilebilir geliri; “ S_0 ” ise, kamusal sektör de dahil tüm tasarruf limitlerini ortaya koymaktadır. Eşitlik (2) de “ T ”, **tüm vergilerden transfer harcamalarının çıkartılarak net bir kamusal gelir değerine ulaşılmasıyla** “Formül Esnekliği” açısından uygulamada daha etkili bir parametrik değeri ifade etmektedir. İstikrarın sağlanmasında yatırım fonksiyonlarının sahip olduğu bu hızlandıran etkisi, kamusal gelir portföyündeki duyarlılığın bütçe parametreleri ile uyum içersindeki bir hızlandıran etki ölçeğine sahiptir ve etki ölçeği Milli Gelir denge düzeyinin en önemli parametrik değişkenleri arasındadır (Musgrave (c) 2004, s. 126).

Ancak unutmamak gerekir ki, bütçe gelir portföylerinin baz alındığı hızlandıran etkisi, söz konusu parametrik değerlerin aksi yöndeki yorumu ve tahmin modelleri içersindeki konumuna ilişkin zaman zaman olumsuz veya hızlandıran etkisinin aksi yönünde sonuç verebilmektedir. Dolayısıyla da tahmin modellerindeki kullanıma yönelik parametrik değer saptamaları, dönemsel gelir duyarlılıklarının farklı koşul ve kaynak değerlerin öznel belirsizlikleriyle döneme ilişkin reel göstergelerden uzaklaşarak gelecek maliye politikalarına yönelik ciddi tahmin zorluklarına (veya hatalarına) da neden olmuşlardır. (Allgood and Snow, 1998: 1258-1261). Bütçe baz alınarak oluşturulan gelir oluşumu, bu bağlamda eşitlik (1) çerçevesinde bazı düzenlemelerin yeniden yazıldığı bir düzlemde daha anlamlı kabul edilmektedir ve şüphesiz bu olgunun da etkisi altında az gelişmiş ülkelerdeki konjonktürel saptamalara ilişkin belirsizlikler ve parametrik saptamalardaki hata olgusunun nispi değerinin çok daha yüksek olması da, bu ülkelerin orta ve uzun dönemli maliye politikası hedeflerinin mutlak başarısızlığı ve kısır döngüsüyle sonuçlanmasının faturasını daha da ağırlaştırmıştır (Allgood and Snow, 1998: 1265-1268).

b- Milli Gelirde Hedef Duyarlılık ve Parametrik Denge Gelir Seviyesi

“Formül Esnekli” açısından istikrarlı bir yapıya kavuşmada Milli Gelirde hedef duyarlılık, eşitlik (1)’i baz alarak bütçe parametreleri üzerinde tüketim marjlarını ön plana çıkararak, bir önceki dönem ile cari dönem arasındaki gelir farkını, Marjinal Tüketim Eğilimi (c) ile birlikte bir denge unsuru oluşturmasıyla ele alınabilir. Bu bağlamda yatırım fonksiyonu gerekçe kabul edilerek hızlandırıcı etkisinin varlığı da,

$$C_n = c(Y_{n-1} - Y_{n-2}) \dots\dots\dots(3)$$

biçimiyle ifade edilebilir (Musgrave (c) 2004: s. 126).

Ancak bir ülke için ilgili dönemde Milli Gelir denge seviyesindeki artış, net yatırımların değeri ile belirlenebileceğinden veya diğer bir ifadeyle, vergi sonrası net gelirin kalan net gelire eşitliği söz konusu olacağından,

$$I_n = (Y_{n-1} - T_2) \dots\dots\dots(4)$$

şeklindeki ifadenin “Formül Esnekliği” çerçevesindeki net değerindeki artış da; gelir, istihdam düzeyi ve fiyatlar genel düzeyindeki değişimlerden doğrudan etkilenecek net yatırım portföyünü ortaya koymaktadır. Milli Gelir denge seviyesine ulaşmada yatırımlar üzerinde net bir hızlandırıcı etkisi (veya fonksiyonel etkisi) olan “ β ” değerinin de katılması, “Formül Esnekliğinin” etkin bir yapıda devreye girmesi ve uygulamada yer bulması açısından anlamlıdır. Çünkü ilgili dönemdeki otonom yatırımları da ilgili parametrelerin de dışında tutmak söz konusu olamayacağından eşitlik (4) deki Gelirdeki değişikliğe bağlı olarak dönemsel yatırım fonksiyonunu,

$$I_t = \beta(Y_{t-1} - Y_{t-2}) + I_0 \dots\dots\dots(5)$$

yazmak olanaklıdır. Bu durumda da denge Milli Gelir oluşumunun tasarruf parametrelerinin de dahil edildiği makro bir bakış açısıyla “ $Y = C_0 + I_0 \setminus s$ ” şeklinde “Formül Esnekliği” yaklaşımında yer bulduğu ve etkinlik kazandığı görülür¹. Çünkü söz konusu bu değişikliklerle uyumlu, makro uygulamalara konu olan vergi gibi değişkenlerin “Formül Esnekliği” yaklaşımının özünü oluşturan makro unsurlar olarak kendiliğinden devreye girmesi,

$$T_n = tY_{n-1} + (Y_{n-1} - Y_{n-2}) \dots\dots\dots(6)$$

“ T_n ”, kadar vergi geliri elde edilmesi ile de sonuçlanmaktadır (Musgrave (c) 2004: s. 127); Geline bu noktada amaç, Milli Gelirde hedef denge değerlerine ulaşmada “Formül Esnekliği’nin” duyarlılığını ortaya koymak ve bu denge düzeyine ilişkin parametrik değişiklikler ile gelir düzeyi dengesinin kurulabilmesi olmasıdır. Ancak parametrik tahmin zorluklarının ve dönemsel parametrik yanılgılara gerekçe oluşturan unsurların başında, gayrimenkul sermaye gelirlerinin konjonktürel hareketlere karşı gösterdiği yüksek duyarlılığın reel ölçekte ve özellikle gelişmekte olan ülkeler bazında saptanamaması gelmektedir.

Diğer menkul sermaye gelirleri ise kısa dönem hareketliliğinin değişik zamanlarda daha yüksek olmasına karşılık uzun dönemde gelir duyarlılığı açısından hafif bir duyarlılık göstermektedir. Kamusal gelir denge seviyesinin parametrik açıdan hedefinin ortaya konulmasında, bu tür gelir kaynaklı

¹ Dönemsel Milli Gelirin açılımını, yukarıda ifade ettiğimiz ilk dört eşitliğin de bir kombinasyonu olarak, “ $Y = (1 - s + \beta)Y_{t-1} - \beta Y_{t-2} + C_0 + I_0$ ” olarak ifade etmek olanaklıdır. Bir “Formül Esnekliği” yaklaşımında “ $\beta Y_{t-2} + C_0 + I_0$ ” oluşumunun Milli Gelir üzerindeki negatif etkisi, otomatik olarak devreye girebilecek “Formül Esnekliği” uygulamasının alt limitini ifade etmesinin yanı sıra, istikrarın sağlanmasında parametrik tahminlerin içeriğini de ifade ettiğini söylememiz olanaklıdır (Dernburg, 1985: 154).

duyarlılıkların önceki duyarlılıklar bazında gösterdiği nispi değişimlerle bir sapma yaşaması, dönemsel saptama ve tahminlere yönelik belirlemeleri oldukça zorlaştırmaktadır. Yine de Milli Gelir denge düzeyindeki (**Z**), ortaya çıkan gelir opsiyonu, eşitlik (4) deki vergi yükünü (veya miktarını) ifade eden ve vergi bölgesi ile, “**tY_{n-1}**” (bu bölgeye “**A**” diyelim); vergi gelirinin diğer tersi olan ve diğer toplamıyla toplam vergi gelirlerinin toplamını birlikte ortaya koyan öteki vergi bölgesi olan “**R**” **vergi gelirleri portföyü ile de ifade edilmekte**, dolayısıyla da tüm toplam vergi gelirleri toplam bölgeler bazında da Milli Gelire katkısı açısından (**A+R**) olarak ifade edilmektedir.

$$Z_n = R - (Y_{n-1} - Y_{n-2}) \dots \dots \dots (7)$$

Eşitlik (7)’deki “**R**”, diğer taraftan harcamalardaki değişikliği de ifade etmekte; vergi oranı ile ters orantılı dönemsel bir değişime sahip harcama portföyündeki değişim olarak anlam bulmaktadır (Musgrave (c) 2004: s. 126).

III. FORMÜL ESNEKLİĞİ YAKLAŞIMINDA HARCAMALARA BAĞLI PARAMETRİK OLUŞUM VE TAHMİNLERDE İSTİKRAR

“Formül Esnekliği” açısından duyarlılık şüphesiz ki zaman olarak da ifade edilen bağıl bir değerle de “Milli Gelir” denge seviyesini etkilemekte, esnekliğe yönelik parametrik yapısını da bu bağıl değerleri baz alarak yapılandırmaktadır. Bu bağlamda “**R**” olarak ele alınan değer, bir harcama portföyü değişikliği olarak baz alındığında, zamana ilişkin bir “**Harcamaların Çarpan Etkisi**” olgusu da kaçınılmaz olarak doğmaktadır (Musgrave (c) 2004: s. 127). Çarpan etkisinin doğduğu bu süreçteki olumsuzluk, zaman zaman ekonomik büyüme sürecinde gelirlerin belirgin bir oranda artmasına eşdeğer bir vergi gelirleri artışı beklentisi ve tahminlerini de vergi sistemi esnekliklerine yönelik yapılan parametrik esneklik tahminlerinin yanılmasıyla hedeflenen rasyonel beklentilerin dışına kaydırabilmektedir. Döneme ilişkin ortaya çıkan bu olumsuz olgu bu noktada mali politika tahminlerinden doğacak pozitif dışsallığı da yok etmekte (Engen and Skinner, 1996: 637-639); ve özellikle vergi sistemi esnekliklerinin zayıf olduğu az gelişmiş ülkelerde gelirlerin dönemsel ekonomik değişkenlere duyarlılığından ötürü, parametrik değerlerin konjonktürel uyumundaki sapmalardan ötürü ciddi ölçüde tahmin zorluğu ve “Formül Esnekliği” uygulamalarında sapmalar ve yanılıklar oluşturmaktadır. Bununla birlikte özellikle az gelişmiş ülkelerdeki olumsuz ekonomik yapının uzun bir süreç izlediği göz önüne alınırsa, resesyon sürecine olan duyarlılığın, emek gelirleri ile teşebbüs gelirlerinin nispi büyüklüğüne bağlı olarak da farklılaşan yapısının, mali tahminler bazında göz ardı edilmeyecek bir parametrik değerler zinciri de oluşturduğu ve döneme ilişkin bağıl hesaplamalarda anlamlı bir “Formül Esnekliği” yapısı ortaya koyduğu izlenir (Thornton and Batten, 1985: 171-176).

a- Harcamaların Parametrik Yapısı ve Dönemsel Milli Gelir

“Formül Esnekliği” açısından eşitlik (6) ve (7)’de dönemsel olarak ele alınan bu yapıya ilişkin vurgulanması gereken önemli bir olgu da, kamu harcamalarındaki artışların oluşturduğu hızlandırıcı etkisini zayıflatan bu etki ölçeğini karşılayacak kadar da bir Milli Gelir düzeyinin (denge Milli Gelir düzeyini), döneme ilişkin olarak, net hızlandırıcı etkisi bazında yatırımların,

$$I_n = \beta(Y_{n-1} - Y_{n-2}) \dots \dots \dots (8)$$

kadar artacağını ve etki katsayısının da “**β**” olarak ele alınacağını göz önüne aldığımızda (Edizdoğan, 2007: 114), dolayısıyla dönemsel gelirden,

$$Y_n = (c + \beta) Y_{n-1} - \beta Y_{n-2} \dots \dots \dots (9)$$

olarak türetilir (Ulusoy, 2007: 110 ve 112-116). Yatırımların arttırılması ve söz konusu döneme ilişkin bir Milli Gelir denge seviyesinin sağlanmasında eşitlik (9), bize bütçe kısıtının olmadığı bir alanda (veya dönemde) “Formül Esnekliği” yaklaşımının etkinliği bazında ele alınan bir denge seviyesi ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, eşitlik (9), “Formül Esnekliği” yaklaşımıyla düzenlenen bir istikrar politikasının (veya alanının) etki ölçeğini, bütçe kısıtı olmadan bir makro denge olarak vermektedir. Oysa ki, gerçek hayatta ülkeler için durum böyle değildir ve kamu bütçesi bileşenleri bazında yatırım fonksiyonu, hem istikrarın sağlanması ve hem de Milli Gelir denge seviyesindeki değerlerin istikrarı sağlamadaki ölçek değerlerinin dağılımı açısından etkili ve anlamlıdır. Yine diğer bir ifadeyle Kamu bütçesi yaptırımlarının sınırlı varlığı, yatırım portföyünü de sınırlamakta; bu limit kamu yatırımlarına yönelik katsayısının “ β ”, (diğer bir ifadeyle Marjinal Yatırımlar Oransal Eğiliminin) de istikrar ölçeğine katkısını sınırlamaktadır². Bununla birlikte kamu yatırımlarına yönelik katsayısının, “ β ”, dönemsel etkileşimi, döneme ilişkin marjinal tüketim eğiliminin diğer faiz gibi bağıl değerleri (“ Jq ” ve “ P ”) etkilemesiyle de değişiklik gösterebilmektedir. Ancak bu bağıl değerlerin yaklaşımımızda örnek olarak “sıfır” veya “etkisiz” kabul edildiği, bununla birlikte dönemsel istikrarın sağlanmasına ilişkin yatırım portföylerinin kamu bütçesinin de doğrudan etkilediği ve bir makro alana yayıldığı ölçekte Milli Gelir düzeyi,

$$Y_n = c(1-t) + c - Y_{n-1-c} - Y_{n-2} + A + R \dots \dots \dots (10)$$

olarak ortaya konulmakta ve eşitlikte “A” ve “R” olarak ele alınan kısımlar istikrarın sağlanmasında $1 + c + h + 2\beta \quad ct > 0$ olarak ifadesini bulan ölçek değerlerine göre değişmekte ve anlam kazanmaktadır (Musgrave (c) 2004: s. 127-128). Geline bu noktada kamusal gelirin ağırlıklı olduğu, vergi gelirlerinin de ağırlıklı bir anlam kazandığı dönemsel yapının yanı sıra, kamusal tüketimin de baz alındığı tüketim harcamaları ve istihdam-gelir düzeyi ilişkisinin konjonktürel reel konumu da gündeme gelmekte³; bu konuma ilişkin “Formül Esnekliği” çerçevesinde gerçekçi parametrik değerlerin tutarlı bir model oluşturulmasındaki duyarlılığın da kamusal tüketime bağılı bir öncelikli bir etken olarak “**Harcama Çarpanı**” olgusuyla ön plana çıktığı izlenmektedir (Tirelli 1995: 580-582).

Harcama çarpanı olgusuyla ortaya çıkan bu olgu, çarpanın işlevine ilişkin marjinal tüketim eğilimi (kısaca $\mu = c(1-t)$ olarak ifade edilebilir) kriterini de dayalı olarak net bir hızlandırıcı etkisi (kısaca $\epsilon = \beta$ olarak ifade edilebilir) oluşturmaktadır. “ β ”, ifadesi yatırım fonksiyonuna bağılı yatırım katsayısıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik istikrarın sağlanmasında marjinal tüketim eğiliminden doğrudan etkilenen dönemsel yatırımların azalış veya artışta ne kadar etki ölçeği oluşturacağını da ifade eden bu katsayı, aslında dönemsel diğer bağıl değerlerden de etkilense, ekonomik istikrarın sağlanmasında bütçe politikaları bazında tarafsız konumunu da sürdürmek ve diğer bütçe fonksiyonlarını etkilemeyecek bir dönemsel denge konumu oluşturmak durumundadır⁴.

“Formül Esnekliği” kapsamında söz konusu bir gelir, istihdam ve fiyatlar genel düzeyindeki değişiklikler sonrası bazı kamu müdahaleleri ve uygulamalarının devreye girmesi, konjonktürel uyumun

² Burada istikrar şartı, $c.t = g \rightarrow 1 + c + h + 2\beta \quad ct > 0$, olarak kabul edilmektedir. İstikrar koşulu ve bu koşulun sağlanmasına yönelik bir “Formül Esnekliği” yaklaşımının varlığı, Marjinal Tüketim Eğiliminin (c), Marjinal Yatırım Katsayısı (veya eğiliminin) (β), vergi oranının (t) ve dolayısıyla da, “ $c.t=h$ ” eşitliğinin **pozitif** olması ile geçerli olmaktadır. Bu durum diğer taraftan vergi oranlarındaki bir pozitif artış olarak algılanmayı da gündeme getirmekte ve “ h ”, vergi oranlarının marjinal tüketim eğilimi (c) üzerindeki ters orantılı olarak yarattığı değeri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda marjinal tüketim eğiliminin (c) ortaya koyduğu değer ile yüzdelik bir değer olarak vergi oranının ortaya koyduğu oransal değer çarpımı, “ h ” değerinin bu değerlerden daha küçük çıkması ile sonuçlanmakta ve kamu bütçesi bileşenleri bazında ele alındığında bütçe ile birlikte istikrar şartı, $h < 1-c(1-t)$ olarak ele alınmalıdır.

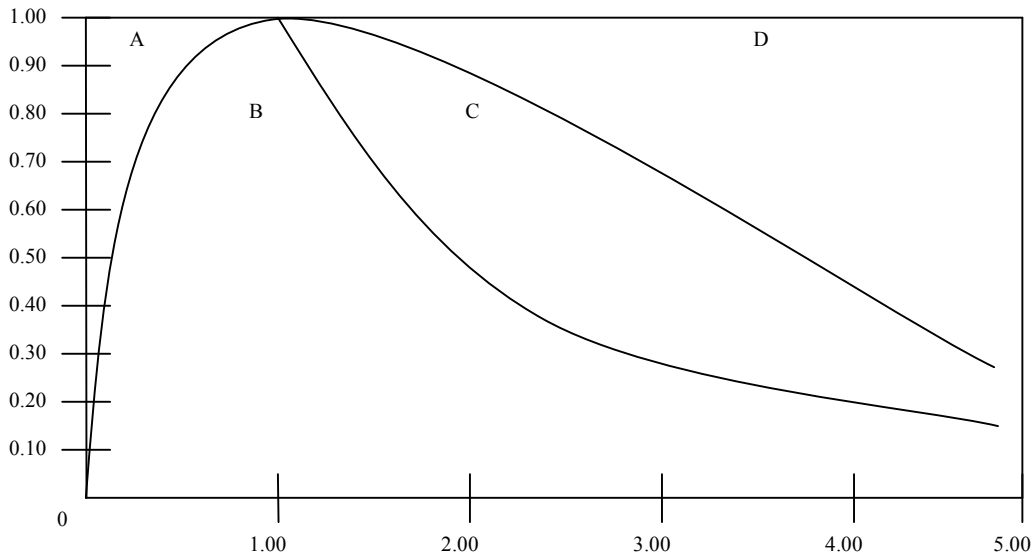
³ Dönemsel vurgulanan bu denge düzeyine yönelik, Milli Gelir (MG), “A” ve “R” bölgelerinin toplamının birlikte ele alındığı $MG = A + R \quad 1-c(1-t)$ olarak ifade edildiğini anımsayalım.

⁴ Kısaca yukarıda ele aldığımız, $c.t = g \rightarrow 1 + c + h + 2\beta \quad ct > 0$, istikrar konumunun bütçe fonksiyonlarına etkisi “**Sıfır**”dır. Dönemsel bütçe değerlerinin denkleştirilmesinde bütçeye ilişkin Milli Gelir denge seviyesi, $h < 1$ olarak ele alındığında, bütçe açıklarındaki marjinal açığı, $1 > c + h(1-c)$ olarak hedeflenen Milli Gelir denge seviyesine yakın bir marj oluşturduğu ve bu hızın da $\epsilon = \beta$ konumunda “ β ” ile ifade edilen hızlandırıcı katsayısıyla ağırlıklı bir anlam kazandığı söylenebilir.

sağlanmasında sık sık eleştirilere uğrasa da, gelişmekte olan ülkelerde salt bütçe politikalarıyla ifade edilebilecek olası bir otomatik stabilizatör etkisinin çoğu zaman uygun bir zamanlamayla ve yeterli bir limitte olmadığı da görülmektedir. Bu durum öncelikle harcama limitlerine bağlı parametrik değerlerle otomatik olarak biçimlenmesinin yanı sıra, yukarı da ifade etmeye çalıştığımız Milli Gelir denge limitlerinin sağlanmasında aşırı bir duyarlılık ortaya koyarak, konjonktürel değişimlerin çok daha hızlı ve artan bir değişimiyle ekonomi üzerinde bir “Mali Sürüklenme” (Fiscal Drag) etkisi oluşturabilmektedir (Ulusoy, 2007: 177). Bu bağlamda kamusal harcama limitleri, kendi yapısından da kaynaklanan ve zaman zaman da ön plana çıkardığı müdahaleci yapısıyla parametrik tahmin limitleriyle biçimlenmekte; iradi politikaların etkisini bu bağlamda yumuşatabilecek değerlerini de dönemsel yüzdelik bağıl değerleri ortaya koyan ilgili döneme ilişkin yoğunluk yüzde değerleri ile sağladığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle buradaki bağıl değerler “Formül Esnekliği” yaklaşımının adeta konjonktürel uyumunu sağlamaktadır.

Şekil 1. Formül Esnekliği İstikrar Etkinlik Alanı

Kaynak: Richard A. Musgrave, (c), “3. Kitap: Maliye Politikası”, *Kamu Maliyesi Teorisi*, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004, s. 129.

Şekil 1. de dönemsel harcamaların değişiklikler gösteren yapısıyla denge noktasının dönemsel farklı konumlarda bir Milli Gelir denge noktası oluşturduğu izlenmektedir. Dolayısıyla da Milli Gelirin dağılımındaki farklı alanların (Ör: A, B, C, D alanı gibi) Milli gelir üzerinde oluşturduğu bu farklı etki, Marjinal Tüketim Eğiliminin ve kamu harcamalarına bağlı ortaya çıkan net hızlandırıcı etkisinin bir fonksiyonu olarak anlam kazanmaktadır. Şekil 1. de “Formül Esnekliği” yaklaşımının istikrar alanı “B” olarak ifade edilen alanı, komşu alanı olan “C” alanı ile net hızlandırıcı “ β ” değeri kadar ($\epsilon = \beta$ olduğu için) etki altındadır ve diğer dönemsel yüzdelik bağıl değerlerinin sıfır olduğu (veya kabul edildiği) bir dönemde (kısaca, “ Ψ ”, “ Jq ” ve “ P ”= 0 olduğunda) “B” ve “C” bölgelerindeki istikrar çizgisi bu her iki bölge arasındaki dalgalanmaları doğrudan etkileyebilecek çizgiyi oluşturan değerler, yine aynı dönemdeki vergi oranlarına, “ t ”, bağılı olarak bir ara istikrar alanı dengesi oluşturabileceği açıklıkla söylenebilir. Daha önce ele aldığımız “ $MG = A + R \cdot 1 - c(1 - t)$ ” eşitliğinin ortaya koyduğu ve eşitlikte de doğrudan katkı değeri olarak izlenen marjinal tüketim eğilimi (c) ve vergi oranları (t) ilişkisi “B” ve “C” alanlarının karşılıklı değişim değerleriyle aldığı ve kamu harcamaları limitlerinden doğrudan etkilenen istikrar etkisini ortaya koyduğu da görülmüştür. Diğer bir ifadeyle Milli Gelir denge dağılım değerleri, “ μ ” ve “ ϵ ” değerlerine bağılı olarak ve aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi tüketime bağılı harcamalar bazında “Z” bölgesi olarak

ortaya çıkmıştır (eşitlik 5)⁵. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkeler açısından istikrar, “Formül Esnekliğinin” parametrik bağıl değerlerinden daha çok, yatırım hızlandırıcı etkisi açısından daha anlamlıdır ve istikrar alanının “1” eşitliğinden (şekil 1 de izlendiği gibi) her sapmayı oluşturabilecek bağıl değer etkisi, ya net yatırım harcamaları hızlandırıcının, “β”, değerindeki pozitif değişim kadar, ya da vergi oranlarının, “t”, arttırıldığı ancak bu artma noktasının da Marjinal Tüketim Eğilimi katsayısı kadar “B” alanını etkilediği ölçüde ulaştığı değer kadar olduğu söylenebilir.

Bu durumda gelişmekte olan ülkelerde “Formül Esnekliği” etkisinin sağlanmasında sorun, “B” ve “C” alanlarının zirve noktasındaki, “1”, eşdeğer bölümünün sağlanması olduğu görülmektedir. Bu iki bölgeyi ayıran eğrinin “C” bölgesine olan eğilimin artışı veya diğer bir ifadeyle “C” alanına nüfuz ettikçe bu alanın “B” alanına oranla daralan yapısı, istikrarsızlığa dönüşen ekonomik yapının dönemsel parametrik değerlere dayalı tahmin ölçüğünün dışına çıkmış olduğunu gündeme getirmektedir. Parametrik tahmin değerlerindeki bu sapma, harcama bazlı tahmin modellerinin gelişmekte olan ülkelerde çoğu zaman doğru bir sonuç vermediğini ortaya koymaktadır (Bhalla, 1986: 58-61).

Gelişmekte olan ülkelerde “Formül Esnekliği” yaklaşımının etkin mali politikalar ortaya koymasında ve uygulama etkinliğinin gerçekleştirilmesine ilişkin bir tahmin başarısı, şüphesiz duyarlılık ve reel parametrik esneklik yapılarının oluşturulması bazında tüketici davranışlarının işlenmesi ve yorumlanmasına yönelik harcama duyarlılığına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Konjonktüre ilişkin örneğin depresyon dönemlerinde ve eksik istihdamın süregeldiği ancak çok önemli olmadığı durumlarda tüketim harcamaları duyarlılığının zayıf olduğu varsayılmaktadır (Hendry and Ericsson, 1991: 24-26). Gelişmekte olan ülkelerdeki özellikle harcama duyarlılığının dönemsel lüks tüketim harcamaları ve zorunlu harcamalar farkına dayalı esnekliği, tüketici davranışlarını belirleyen diğer dışsallıklarla daha karışık bir parametrik saptama zorunluluğu da yaratmaktadır.

Buna karşılık söz konusu bu ülkelerde harcamalar duyarlılığının aynı dönemdeki yatırım harcamaları esnekliğinden daha yüksek olan konumu söz konusu ise, –ki bu olgu gelişmekte olan ülkelerin tipik tüketim özelliğidir– tüketimden yatırımlara yönelik ayrılan tasarruf payı miktarının döneme ilişkin saptamalarının konjonktürel diğer parametrik etkilerinde dışında değerlendirilmesiyle harcama duyarlılığı bazında doğru bir mali politika tahminleri çerçevesini oldukça daraltmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde harcama duyarlılığı tüketim marjlarının dengelenmesine yönelik “Formül Esnekliği” bazında spesifik şekilde vergilendirilebilen bütün maddelere ilişkin dönemsel parametrik bulguları sağlamaktan çoğu zaman uzak kalmış; “Formül Esnekliği” çerçevesindeki parametrik tahmin çerçevesi sadece dönemsel vergi gelişmelerinin fiyat duyarlılığıyla sınırlanmıştır. Aile bütçelerindeki harcama duyarlılığı yüksek tüketim kalemlerinin hanehalkı kompozisyonuna yönelik normatif bir harcama duyarlılığı bazında konjonktürel hareketlerle olan uyumsuzluğu, mali politika tahminlerini oldukça zora sokmuş ve önemli ölçüde başarısızlığına gerekçe oluşturmuştur. Bu açıdan harcama duyarlılığının mali tahmin politikalarındaki yeri, konjonktürel hareketlere sağladığı esneklik uyumu ölçüsünde gerçekçi parametrik değerlerle etkinlik kazanmaktadır (Thornton and Batten, 1985: 168-172).

b- Mali Politikaların Güncelliği ve Parametrik Etkinliğinde Değerleme Usullerinin Etkisi

Sermaye duyarlılığı, genel yapısıyla enflasyonist gelişmelerin süre geldiği bir konjonktürel yapıda, sermaye artı-değerleri dışında, mali çerçevede vergi konusu olarak konjonktür hareketlerine daha az duyarlıdır. Çağdaş bütçeleme sistemlerinde bu vergilerin yeri gittikçe azalmasına rağmen toplam gelir etkileri açısından döneme ilişkin parametrik değerleri doğrudan etkileyebilmekte ve tüketim marjı göstergelerini farklılaştırabilmektedir (Poterba and Rotemberg, 1990:10-16). Miras veya intikal yoluyla sermaye limitlerinin artışı, tüketim harcamalarında belirgin bir artışı manipüle etmesinin yanı sıra, artan sermaye limiti ölçüğünde konjonktürel sermaye duyarlılığını da yükseltmekte, ancak sermaye artışı ve intikallerin zamanlamasındaki düzensizlik\belirsizlik, konjonktürel yapıda hedeflenen mali politika tahminlerine yönelik parametrik tekniklerin etkinliğini azaltmaktadır.

⁵ Buradaki “Ψ” ; “Jq” ve “P” değerleri sırasıyla dönemsel yüzdelik bağıl değerleri ortaya koyan ilgili döneme ilişkin yoğunluk yüzde değerlerini ifade etmektedir. Ayrıca, “t” değeri de ortalama vergi değerini ifade etmektedir. Burada “t” ; “Jq” ve “P” değerlerinin sıfıra eşit olduğu bir durumda, “μ” ve “ç” oluşumlarının değeri sadece “Ψ” değeri ile belirlenmiş olacaktır.

Diğer taraftan bu iktisadi duyarlılıkların mali tekniklerle ve özellikle vergi konusundaki yaklaşımlarla konjonktürel hareketlere yönelik duyarlılıkları hafifletilebilir. Bu çerçevede vergi konusu bazında değerlendirme usullerinin etkileriyle, tasfiye ve tahsil usullerine ilişkin yaklaşım ve teknikler, uygulanan her bir döneme özgü farklı tahmin modellerini zorunlu hale getirmekte ve saptanan dönemsel parametrik her bir değer için daha sonraki dönemlerde reel bir öncelikli gösterge olarak tahmin modellerinde kullanımını adeta olanaksızlaştırmaktadır.

Özellikle gelir vergileri gibi mali korelasyon duyarlılığı yüksek olan mali yaptırımlar, konjonktürel dalgalanmalara gösterdiği duyarlılık oranları bazında parametrik varsayımları aşmakta ve mali tahmin portrelerini önemli ölçüde değiştirmektedirler. Örneğin teşebbüs gelirlerinin payı yükseldikçe bu duyarlılık artmakta, buna karşılık, kanun koyucu bir çok yıl gelirin ortalamasına dayanan bir değerlendirme usulü kabul ettiği zaman azalmakta ve parametrik varsayımları reel ölçeğin dışına taşımaktadır.

Başka bir açıdan ise, tahminler çerçevesinde konjonktür hareketlerine şüphesiz belirli bir duyarlılık gösteren sınıai, ticari ve tarımsal kazançların, götürü matrahlarına ilişkin saptama ve değerlendirme usullerinin konjonktürel duyarlılığı çoğu zaman uyumda gecikme göstermesi, tahmin modellerinin işlevini yitirmesine neden olmaktadır.

Mali tahminlerin saptanmasında dönemsel gelirlerin üçüncü şahıslar tarafından beyan edildiği durumlar da, tahmin modellerindeki parametrik duyarlılıkların arttığı izlenmektedir. Bu açıdan aktif nüfus içerisindeki ücretlilerin oranı arttığı ölçüde vergi matrahı ve diğer göstergelerin reel duyarlılıkları daha iyi kapsadığı söylenebilir. Ancak aylık ve ücret gelirlerinin aynı konjonktüre ilişkin teşebbüs ve getirilerinden daha az duyarlı yapısı, döneme özgü genel gelir ve harcama değerleri duyarlılığının da reel ölçekte saptanmasını zorlaştırmakta ve parametrik değerlere bağlı tahmin modellerinin yanılğısıyla sonuçlanmaktadır.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerde dönemsel mali duyarlılıklara ilişkin parametrik değerlemelerin “Formül Esnekliği” yaklaşımı çerçevesinde mali politikaların oluşturulmasına yönelik etkinliği, çoğu zaman dengesiz ve istikrardan uzak bu ülkeleri, geleceğe yönelik mali tahmin modelleri oluşturulmasında dönemsel reel ölçeklerden uzaklaştırmakta ve tahmin modellerinin işlevini parametrik yorumlamalara dayalı analitik içeriğini anlamsızlaştırmaktadır. Konjonktürel hareketlere karşı mali unsurların reel ölçekteki duyarlılığı, oluşturduğu dönemsel parametrik değer bütünlüğüyle mali tahmin modellerinin başarısının öncelikli şartlarından biri olarak kabul edilmesinin yanı sıra, mali unsurlara yönelik her bir spesifik duyarlılık da, parametrik değerlerle oluşturulmuş analitik model yapıyı daha sonraki sosyal mali kriterlerin en önemli göstergeleri konumuna getirmektedir.

Diğer taraftan mali duyarlılığın konjonktürel müterakkiliğe ilişkin karmaşık etkiler yarattığı ve parametrik değerleri saptırdığı da izlenmektedir. Konjonktürün düşük olduğu zamanlarda yüksek gelir ve harcamalardaki nispi düşüşten ötürü mali politikalar bazındaki müterakkiliğe ilişkin duyarlılığı artırarak parametrik yanılğılara gerekçe oluşturacak şekilde büyük gelir ve harcamaların beyan ve kontrol edilmiş tarzını daha karmaşık hale getirmekte, dolayısıyla da mali tahmin modellerinde önemli bir tahmin zorluğu yaratmaktadır.

Ekonomik durgunluk ve daralma dönemlerinde daha da çarpıcı bir konuma gelen bu olgu, iktisadi tahmin modelleri teorisinin bir tamamlayıcısı olarak iktisadi denge faktörlerini, mali aracı ve yaptırımlarla da doğrudan etkileyebilecek bir düzeyde manipüle edebilmektedir (Bhalla and Glewwe, 1986: 45-48). Şüphesiz hedef bu tür manipülasyonlarda doğru tahmin tekniklerinin yeri oldukça önemlidir. İradi maliye politikalarının toplam talep üzerindeki etkisinin diğere yaklaşımlara göre oldukça zayıf ve belirleyici olmaktan uzak olduğu düşünülürse, iktisadi denge faktörlerinin mali araçlarla olan geleceğe yönelik uyumu, mali politikaların güncel duyarlılığından başka, bu politikaların geleceğe taşındığı sürecin de sağlıklı bir yapıda işlediğini gösteren önemli diğer bir çok unsura da ihtiyaç duyar.

Konjonktürel dalgalanmaların ilgili dönemde yaşanan iktisadi olguların da etkisiyle gelirleri çok çeşitli şekilde etkilediği düşünülürse, özellikle harcama ve sermaye duyarlılığına ilişkin parametrik tahmin tekniklerinin gelir duyarlılığına ilişkin esneklik yapısıyla dolaylı da olsa bağıntılı olduğu izlenir (Hendry and Ericsson,1991:12-16). “Formül Esnekliği” yaklaşımını gelecek dönem (veya dönemlere) özgü ön plana çıkaran bu durum, siyasi etkinliğin oldukça ön planda olduğu “İradi Maliye Politikaları’nın”

ekonomik reel yapının ötesinde alınan gerçekçi olmaktan uzak kararlarının parametrik değerleri net ifade edememesiyle söz konusu olmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALAM, S. ve S.J.KAMATH (1986), “Models and Forecasts of Inflation in a Developing Economy”, *Journal of Economic Studies*, Vol.13, No.4, ss.3-29.
- ALLGOOD, Sam ve Arthur SNOW. “The Marginal Cost of Raising Tax Revenue and Redistributing Income”, *Journal of Political Economy*, Vol. 106, No. 6, (1998), ss. 1246-1273.
- AMIRKHALKHALI, Saleh ve Diğerleri. “Saving–Investment Correlations, Capital Mobility and Crowding Out: Some Further Results”, *Economic Modelling*, Vol. 20, No. 1, (2003), ss. 1137 – 1149.
- ATAÇ, Beyhan, (2006), *Maliye Politikası*, 7. bask., Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 2006.
- BHALLA, S.S. ve P.GLEWWE (1986), “Growth and Equity in Developing Countries: A Reinterpretation of The Sr: Lankan Experience,”, *The World Bank Economic Review*, Vol.1, No.1, ss.35-63.
- BROCHIER H. ve P.TABATONI (1971), *Mali İktisat*, Çev: Adnan Erdaş, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- CALVO, G. ve P.E.GUIDOTTI (1993), “On The Flexibility of Monetary Policy: The Case of The Optimal Inflation Tax”, *The Review of Economic Studies*, Vol.60(3), No.204, ss.667-687.
- DERNBURG, Thomas F., (1985), *Macroeconomics: Concepts, Theories and Policies*, 7. th, New York: McGraw-Hill Book Co., 1985.
- DICKEY, D.A. ve W.A.Fuller (1981), “Likelihood Ratio Statics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Econometrica*, Vol.49, No.2, ss.1057-1072.
- EDİZDOĞAN, Nihat (2007), *Kamu Maliyesi*, 9. bask., Bursa: Ekin Kitabevi, 2007.
- ENGEN, E. ve J.SKINNER (1996), “Taxation and Economic Growth”, *National Tax Journal*, Vol. XLIX, No.4, ss.617-640.
- HENDRY, D.F. ve N.R.ERICSSON (1991), “An Econometric Analysis of U.K. Money Demand in Monetary Trends in The United States and United Kingdom by Milton Friedman and Anna J. Schwartz”, *American Economic Review*, Vol.8, No.1, ss.8-38.
- KYDLAND, F.E. ve E.C. PRESCOTT (1977), “Dynamic Optimal Taxation, Rational Expectations and Optimal Control”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, Vol.2, No.1, ss.77-91.
- LUCAS, R.E.Jr. ve N.L.STOKEY (1983),”Optimal Fiscal and Monetary Policy in an Economy without Capital”, *Journal of Monetary Economics*, Vol.12, No.3, ss.55-93.
- MUSGRAVE, Richard A, (2004), (a), “1. Kitap: Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi”, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- MUSGRAVE, Richard A, (2004), (b), , “2. Kitap: Vergilemenin Ekonomik Analizi”,**Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- MUSGRAVE, Richard A, (2004), (c), , “3. Kitap: Maliye Politikası”, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Çev: Orhan Şener-Yaşar Methibay, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- POTERBA, J.M. ve J.ROTEMBERG, “Inflation and Taxation with Optimising Governments”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol.22, No.1, ss.1-18.

- SACHS, J.(1980), “Wages, Flexible Exchange Rates and Macroeconomic Policy”, *Quarterly Journal of Economics*, Vol.94, No.2, ss737-747.
- THORNTON, D.L. ve D.S.BATTEN (1985), “Lag Length Selection and Test of Grange- Causality Between Money and Income”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol.17, No.2, ss.165-178.
- TIRELLI, P. ve D.VINES (1995), “Kahl, Kengen and Open Economy Macroeconomies: Revisiting Rules For Fiscal and Monetary Policy”, *Oxford Economic Papers*, Vol.47, No.4, ss. 561-583.
- TURNOVSKY, S.J. ve W.A.BROCK (1980), “Time Consistency and Optimal Government Policies in Perfect Foresight Equilibrium”, *Journal of Public Economics*, Vol.13, No.2, ss.183-212.
- ULUSOY, Ahmet, (2007), *Maliye Politikası*, 5. Baskı, Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi, 2007.